

Advies over het eventueel omheinen van infectiezones van varkenspest

Adviesnummer:	<u>INBO.A.4794</u>
Auteurs:	Jim Casaer, Anneleen Rutten, Jan Gouwy & Koen Van Den Berge
Contact:	Lieve Vriens (lieve.vriens@inbo.be)
Kenmerk aanvraag:	ANB-INBO-2023-39
Geadresseerden:	Agentschap Natuur en Bos Dienst Beleid en strategie T.a.v. Veerle Versteirt veerle.versteirt@vlaanderen.be
Kopij naar:	Agentschap Natuur en Bos Joris Janssens (joris.janssens@vlaanderen.be)

Dr. Hilde Eggermont
Administrateur-generaal

Wijze van citeren: Casaer J., Rutten A., Gouwy J. & Van Den Berge K. (2024). Advies over het eventueel omheinen van infectiezones van varkenspest. Adviezen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Nr. INBO.A.4794. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Aanleiding

Het Agentschap Natuur en Bos (ANB) werkt momenteel het actieplan voor Afrikaanse varkenspest af. Eén van de maatregelen is het omheinen van de zone waarin het virus circuleert, de zogenaamde infectiezone.

De grootte van zo'n zone is moeilijk in te schatten maar in Wallonië was initieel 299 km² vooropgesteld, waarna 272 km² effectief omheind is.

De Europese Commissie stuurt aan op zo'n omheining, dit zou de verspreiding van het virus wel vertragen. Het implementeren van zo een zone is in Vlaanderen niet evident. Naast mogelijke operationele moeilijkheden rijst ook de vraag wat te doen bij een uitbraak in een wolventerritorium. Dergelijke omheining verhindert immers de migratie van beschermde soorten.

De omheiningen zouden vooral langs grote wegen geplaatst worden, wat ook gunstig kan zijn om het aantal verkeersslachtoffers te verminderen.

Vragen

1. Welk type omheining is het meest aangewezen om infectiezones te isoleren? Bestaan er types die wel passeerbaar zijn voor de wolf, maar niet voor een everzwijn? Of zijn er andere mitigerende maatregelen mogelijk die verplaatsingen van de wolven niet beperken?
2. Is het plaatsen van omheiningen voor langere periode in tegenstrijd met de Europese Habitatrichtlijn? Deze maatregel verhindert immers de vrije migratie van beschermde soorten, zoals bijvoorbeeld de wolf.

Toelichting

Hierbij dient opgemerkt te worden dat gevraagd wordt naar de tegenstrijdigheid van het plaatsen van omheiningen *voor een langere periode*. In het kader van een uitbraak van Afrikaanse varkenspest (AVP) werd echter in Wallonië vooral gekozen voor het snel plaatsen van tijdelijke omheiningen die nu terug verwijderd worden (zie 1.2.1).

Op plaatsen waar ook om andere redenen omheiningen geplaatst zouden worden, maar voor langere periode, zoals langs wegen als preventieve maatregel om ongelukken te vermijden, geldt dezelfde afweging betreffende de tegenstrijdigheid met de Europese habitatrichtlijn als wanneer deze onafhankelijk van AVP geplaatst zouden worden.

1 Type omheining

1.1 Doel van de omheiningen

Het doel van omheiningen in het kader van het beperken van Afrikaanse varkenspest is om de verspreiding van het virus te vertragen en de aanpak van het probleem te faciliteren. Door het plaatsen van hekken wil men tegengaan dat nieuwe everzwijnen het gebied betreden of besmette dieren het gebied zouden verlaten. Dit laatste geeft aanleiding tot het ontstaan van nieuwe besmettingen buiten de gekende zone, waardoor op zijn beurt de zoekperimeters voor het zoeken naar besmette karkassen vergroot dient te worden (met alle bijkomende gevolgen). Wanneer gezonde everzwijnen het besmette gebied kunnen binnenkomen zorgt dit op zijn beurt voor nieuwe dieren die besmet kunnen worden en wordt zo ook in het besmette gebied

de duur van zoekacties naar karkassen van besmette dieren verlengd. Ook bemoeilijkt dit het reduceren van de aantallen dieren in het besmette gebied. De aanpak en uitkomst in Wallonië heeft aangetoond dat deze aanpak effectief en efficiënt is (Linden *et al.* 2019, Bollen *et al.* 2021, Licoppe *et al.* 2023).

De hoofddoelstelling van het oprichten van omheiningen is dus om de bewegingen van everzwijnen tussen besmet en niet besmet gebied te verminderen.

1.2 Type omheiningen

1.2.1 Tijdelijke hekken

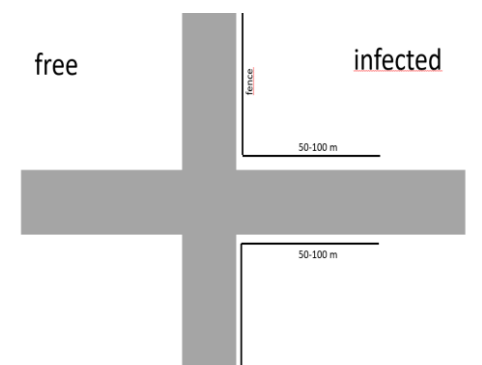
In een korte nota opgemaakt door Alain Licoppe (Service Public de Wallonie) worden richtlijnen gegeven voor het oprichten van omheiningen in het geval van een uitbraak van AVP. De keuze voor het type omheining wordt hierin gemotiveerd vanuit het idee dat de omheiningen snel geplaatst moeten kunnen worden en na het beheersen van de ziekte ook terug verwijderd zullen worden. In Frankrijk aan het grensgebied met België werd, bij de AVP-uitbraak in België in 2018, gekozen voor meer robuuste omheiningen (vergelijkbaar met omheiningen die in België gebruikt worden als permanente omheiningen zie verder onder punt 1.2.2), waardoor de plaatsing langer op zich heeft laten wachten en de afbraak nu ook hogere kosten met zich meebrengt.

De tijdelijke omheiningen zoals ze in Wallonië werden geplaatst in het kader van de AVP uitbraak, lijken sterk op de afspanningen die klassiek in Wallonië geplaatst worden in het kader van het grofwildbeheer, langsheen secundaire wegen of om de toegang vanuit de bossen naar weilanden en akkers voor everzwijnen te bemoeilijken. In het kader van de richtlijnen betreffende "libre parcours de gibier", die tot doel hebben de vrijheid van beweging van wildsoorten af te wegen tegen de bescherming van gewassen, werd bepaald dat dergelijke draden ter bescherming van gewassen niet hoger dan 1,2 meter mogen zijn.

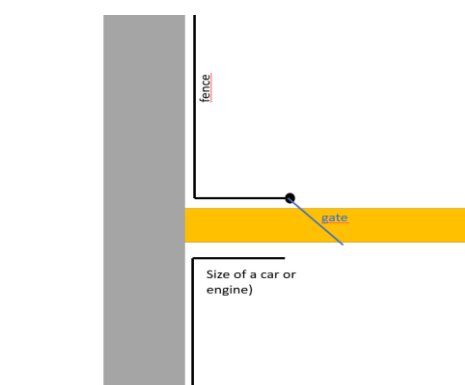
- ✓ De draden worden niet ingegraven (in tegenstelling tot wat in de code goede praktijk wordt aangeraden)
- ✓ Palen van 180 cm, met een minimale diameter van 10 cm, worden 60 – 80 cm diep in de grond geduwd. De afstand tussen de palen is maximaal 3 meter. In meer moerassige gebieden wordt tussenin nog een extra paal geplaatst.
- ✓ Er wordt gewerkt met een gegalvaniseerde gaasdraad, met een minimale draaddikte van 2,5 mm, maximale afstand tussen de verticale draden bedraagt 15 cm. De draad is 1,2 m hoog.
- ✓ De draad wordt geplaatst aan de binnenkant van de besmette zone en palen aan de buitenkant zodat, indien everzwijnen aan de binnenzijde (potentieel besmette dieren) tegen de draad duwen, deze niet los kan komen en zo potentieel besmette dieren toch buiten de zone geraken.
- ✓ De draden werden in Wallonië dus niet ingegraven om het plaatsen (en afbreken) te vereenvoudigen.

Bij plaatsen met hoog risico werd de bovenstaande constructie versterkt met een prikkeldraad vlak boven de bodem en werden versterkende metalen pinnen gebruikt om de gaasdraad tegen de grond te houden. Ook kunnen metalen panelen gebruikt worden om zwakke plekken in het hekwerk te versterken.

Uit economische en technische (snelheid) overwegingen werd er beslist om geen veeroosters/wildroosters te plaatsen. Bij kruisingen met wegen werd er het hekwerk wel over 50 tot 100 m meters naar de kant van de besmette zone geplaatst (zie Figuur 1) en op plaatsen waar geen frequent gebruik was, werden poorten geplaatst (zie Figuur 2).

Figuur 1 : Omheining die 50-100 m richting de kant van de besmette zone wordt geplaatst bij een kruising met een weg (uit Licoppe – interne nota).

Figuur 2: Terugslag in de omheining met poort (uit Licoppe – interne nota)

De tijdelijke hekken werden voorzien van dassenpoortjes om de doorgang door dassen mogelijk te maken.

1.2.2 Permanente omheiningen

In tegenstelling tot bovenstaande tijdelijke omheiningen kan er ook gekozen worden om permanente omheiningen te plaatsen op die locaties waar de omheiningen een functie hebben als preventieve maatregel om verkeersongelukken te vermijden in het kader van verkeersveiligheid of om het aantal verkeersslachtoffers bij dieren te reduceren (bv. wolf). Deze permanente hekken werden en worden nu reeds door de Vlaamse Overheid op verschillende plaatsen geïnstalleerd en in de praktijk vaak gecombineerd met ontsnipperende maatregelen (faunapassages, buizen, etc.). Voorbeeld is de afrastering van de N25 doorheen Meerdaalwoud in combinatie met ecoducten of de afrastering langs de N76 (Oudsbergen) en N74 (Hechtel-Eksel en Leopoldsburg) in combinatie met oversteekzones voorzien van een wilddetectiesysteem.

1.3 Passeerbaarheid wolven

Wolfwerende rasters, zoals geadviseerd door de Vlaamse overheid in kader van het beschermen van vee (Brochure ANB), zijn rasters waar een wolf niet door, niet onderdoor of niet overheen kan. Er zijn verschillende types omheiningen die wolfwerend kunnen gemaakt worden: stroomdraden, elektrische netten, en diverse types draad met mazen (ursusdraad, schapendraad, etc.). We beperken ons hier tot het bespreken van rasters met mazen omdat dit het type is dat wordt geadviseerd om everzwijnen te weren (zie hoger). Om wolfwerend te zijn moet de draad stevig zijn en minstens 120 cm hoog, met een maasgrootte van maximaal 20 op 20 cm. Dergelijke omheining dient voorzien te worden van 2 stroomdraden aan de buitenkant van het raster: één op maximaal 20 cm boven de grond om ondergraving te voorkomen en één ter hoogte van de bovenkant van de draad (of er net boven), om

overklimming te voorkomen. Er wordt aangeraden om minimaal 4500 V op de stroomdraden te zetten. Indien het praktisch niet mogelijk is om met stroom te werken wordt aanbevolen om de draad minstens 40 cm in te graven, of om andere fysieke barrières te voorzien om ondergraving te voorkomen (betonijzers, betonplaat, draad minstens 1 m naar buiten toe over de grond laten doorlopen...).

Ervaringen met wolfwerende omheining in Vlaanderen hebben geleerd dat enkel omheiningen die volledig en constant voldoen aan deze voorschriften, effectief een wolfwerende functie hebben. Vinden wolven toch een gat in de draad, staat er geen spanning op de stroomdraad, etc., dan leren wolven snel om dergelijke incomplete omheiningen toch te doordringen (ondergraven, overspringen of overklimmen).

Belangrijke aspecten bij de barrièrevorming van omheiningen zijn het gemak waarmee wolven bepaalde types omheiningen kunnen passeren en wat de aantrekkingskracht voor een wolf is om een omheining te willen passeren: een prooi achter een omheining is een sterke prikkel om binnen de omheining te geraken, een afgerasterd stuk van een landschap vormt geen sterke prikkel omdat een wolf dan waarschijnlijk andere makkelijkere passages zoekt om het omheinde stuk te overbruggen.

Hieruit kunnen we concluderen dat tijdelijke omheiningen, zoals hierboven beschreven om everzwijnen te weren, geen strikte barrière vormen voor wolven.

Bij permanente omheiningen, zal de hoogte, het type draad (al dan niet gemakkelijk te beklimmen), eventuele gaten in de omheining en het al dan niet ingraven van de omheining bepalen of wolven de omheining kunnen passeren. Bovendien zorgen de ontsnipperingsmaatregelen die vaak worden gecombineerd met permanente omheiningen ervoor dat wolven deze omheiningen alsnog kunnen passeren. Zo werd al vastgesteld dat wolven de wildroosters op de N74 en de N76 kunnen oversteken.

Op de Veluwe (Nederland) werd recent met beeldmateriaal¹ aangetoond dat sommige vrij levende wolven een raster zonder stroom van 200 cm overklimmen. Op een ecoduct op de Veluwe werd dan weer vastgesteld dat wolven over een everzwijn-werend raster met een hoogte van ± 120 cm (zonder stroom) springen². Ook andere maatregelen zoals wildinsprongen, lokale verlagingen van omheiningen en dergelijke kunnen ervoor zorgen dat wolven dergelijke omheiningen kunnen passeren.

Wolven verplaatsen zich soms via (asfalt)wegen waardoor de terugslag van 50-100 meter in een everzwijn-werende omheining bij een kruising met wegen (zie hoger) in een aantal gevallen geen belemmering hoeft te zijn voor wolven. Bij drukkere wegen ontstaat daardoor dan weer mogelijk een groter risico op verkeersongevallen met wolven.

1.4 Passeerbaarheid andere (beschermde) soorten

De passeerbaarheid voor andere soorten dan wolf, al dan niet beschermd, is soortspecifiek. Als er soortspecifieke maatregelen genomen worden, vormen de omheiningen geen absolute barrière. Zo is het bijvoorbeeld belangrijk voor dassen om ontsnipperingsmaatregelen zoals dassenpoortjes te installeren.

En ecoducten, wildoversteken met ondersteuning van een wilddetectiesysteem werken ook ontsnipperend voor soorten zoals ree, vos, etc. Uiteraard dient in kader van AVP rekening gehouden te worden met de afweging tussen een tijdelijke versnippering voor soorten zoals ree en het verhinderen van de verspreiding van everzwijnen en AVP. In deze afweging voor tijdelijke omheiningen spelen andere factoren mee in vergelijking dan de afweging die gemaakt dient te worden bij permanente omheiningen.

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=p2xXDrLxhSI> en <https://nos.nl/video/2502410-wolf-vs-hek>

² <https://www.youtube.com/watch?v=eXVzdFczdKE>

2 Is er tegenstrijd met Habitatrichtlijn?

Wolven zijn strikt beschermd volgens de Europese habitatrichtlijn (bijlage IV). Dit betekent dat er een gunstige staat van instandhouding wordt nagestreefd, dat het uitdrukkelijk verboden is om dieren met opzet te doden, te vangen of opzettelijk en betekenisvol te verstoren.

Aangezien zowel de tijdelijke als de permanente omheiningen zoals hierboven beschreven vaak een minimale barrière vormen en verschillende ontsnipperingsmaatregelen kunnen zorgen dat wolven omheiningen kunnen passeren (wildroosters, geen te hoge rasters, draad zonder stroom, etc.), is het mogelijk om (al dan niet tijdelijke) omheiningen te installeren in kader van AVP preventie zonder in strijd te zijn met de habitatrichtlijndoelstellingen.

Conclusie

Everzwijn-werende rasters om de verspreiding van AVP te verhinderen hoeven geen strikte barrière voor wolven te vormen als er aan een aantal voorwaarden voldaan wordt:

- niet hoger dan 120 cm
- geen stroom
- draad tegen de grond maar niet ingegraven
- gebruik van (voor wolven passeerbare) wildroosters bij permanente omheiningen.

Het plaatsen van dergelijke rasters lijkt ons dan ook niet tegenstrijdig met de habitatrichtlijndoelstellingen voor wolf.

Referenties

Bollen M., Neyens T., Fajgenblat M., De Waele V., Licoppe A., Manet B. & Beenaerts N. (2021). Managing African swine fever: Assessing the potential of camera traps in monitoring wild boar occupancy trends in infected and non-infected Zones, using spatio-temporal statistical models. *Frontiers in Veterinary Science*, 8, 726117.

Licoppe A., De Waele V., Malengreaux C., Paternostre J., Van Goethem A., Desmecht D. & Linden A. (2023). Management of a focal introduction of ASF virus in wild boar: the Belgian experience. *Pathogens*, 12(2), 152.

Licoppe A. Fences. Intern document Service Publique de Wallonie

Linden A., Licoppe A., Volpe R., Paternostre J., Lesenfants C., Cassart D. & Cay, A.B. (2019). Summer 2018: African swine fever virus hits north-western Europe. *Transboundary and Emerging Diseases*, 66(1), 54-55.

ANB, Brochure 'Je dieren beschermen tegen de wolf'.